

Леся ХОМЧАК

ВСП „Львівський поліграфічний фаховий коледж
Української академії друкарства”, Львів

Мікросвіти депортованої з Надсяння

Описано мікросвіти – особистий, мовний, локально-історичний, етнокультурний, фольклорний – депортованої з Надсяння Марії Ціж. Джерельною базою для дослідження стали інтерв’ю та фольклорні записи, здійснені взимку 2008 року, а також писемні тексти: автобіографія від 2009 року, епістолярій (листи та вітальні листівки), співанки, список мешканців села Макової.

У формі численних мікротекстів репрезентовано локально-історичний світ Марії Ціж, типовий для тисяч депортованих із Надсяння, який відображає національну трагедію українців. У мовленні інформантки виявлено характерні для надсянських говірок фонетичні, морфологічні та лексичні риси, а також засвідчено трансформацію говірки під впливом мовних та позамовних чинників. Етнокультурний світ Марії Ціж багатий на знання про родинні обряди (весілля, народження дитини, похорон), а також на календарну обрядовість надсянського села. Фольклорний світ репрезентують короткі пісні – „трибулянки”.

Ключові слова: депортація, Надсяння, село Макова, надсянські говірки, фонетичні риси, морфологічні риси, лексика, семантика.

Марія Ціж (із дому – Федишин) – людина складної та незвичайної долі. Народжена 1930 р. в селі Макова (повіт Доброміль, нині – Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), 1945 р. виселена з родиною до с. Грімне Городоцького району Львівської області в межах обміну населенням між Радянським Союзом та Польщею. Історія життя Марії Ціж, яка дійшла до нас у форматі автобіографії та усномовних розповідей, творить багатогранний образ українки, з одного боку, унікальний, з іншого – типовий для ХХ ст.

Джерельною базою для дослідження мікросвітів Марії Ціж слугували записи мовлення інформантки, здійснені взимку 2008 р., а також писемні тексти Марії Ціж¹: автобіографія, написана 2009 р., епістолярій (листи та вітальні листівки), співанки, список мешканців Макової (див. рис. 1).

Мікросвіти однієї галицької селянки – Марії Ціж – проєктуються на типовий світ депортованої з Надсяння, яка опинилася у вирі історичних подій, та виявляються в різних вимірах – особистому, мовному, локально-історичному, етнокультурному, фольклорному.

Мікросвіт особистий. Історія життя Марії Ціж ламає стереотипи про устрій галицького села 20–30-х рр. ХХ ст.

Під час нашої першої зустрічі інформантка повідомила: *„Ви зна́йте, йа найду́х²”*. На Надсянні, як відомо, *найду́х* – ‘дитина, народжена поза шлюбом’. Традиційно таким дітям (від *завітки*) ‘погані’ імена давали, з них насміхалися, їх принижували. Почувши таке, я вже хотіла співчувати, однак, як виявилось, вона була улюбленою татовою донею, попри те, що, як пише в автобіографії, її дитинство *„було сумне, бо годувалася з татом без мами, хоч мала маму”*. Як зазначено в автобіографії (див. рис. 2), тато – багатий удівець, а *„мама бідна, в него служила та й заслужила собі мене [...] Навіть родичі казали, аби тато одружився з мамою, а він не хотів, бо мав полюбовницю, заміжною жінку [...] Мама лишає тата і його велику господарку, бере мене і йде до сестри. А сестра сама бідна, б дітей...”*:

Моя мама дуже робітниця, навіть ходила варити, пекти по весілях...
А тато прийшов до сестри, а там діти бавили мене, і взяв мене на руки, і додому. Мама відікрала. Так було кілька разів. Тато подав на суд. А на суді кажуть, як вона відпишеться від дитини, то буде твоя

¹ Усі писемні матеріали надала Уляна Голубник – онучка Світлої пам’яті Марії Ціж.

² Тут і нижче записи мовлення інформантки подано фонетичною транскрипцією. У цитованих текстах збережено орфографію Марії Ціж; розділові знаки поставлено відповідно до чинних пунктуаційних правил.

Рисунок 1.

Фрагмент листа Марії Ціж

Слава Угуу Христу. неділля.
 Дорога донезко Марії: когу з тобою точо
 вори ти бо скучаю за вами що вас тільки
 ко має а ні зким поговорити, тепер
 перерив бо треба трошеа потягати.
 поговори мо, що я робю, когу переробити
 четь все а все старість, тепер погали
 бо і ти нош ти знаєш який я маєа
 легкий зід, а тепер деком і в неділю
 беру м'язу, але то у нас прави ться
 що день те перо 7 а скорійше о 8 хресн
 дорога дуже гарно, діти ги тають
 по стайі і дуть через церкву від пер
 шого обрідка до 14 тизнійме іще свяще
 ник обрідка про ту стайю що припи
 дає на цей день, а о 8 врано є служба
 кієнка раз отсутила але май же когу
 жу і так деком, гомишкова Маридь і
 бержесийова а тишу венгринова але вона
 інакше но не таїтатю і вона Марія і
 дятцеа Марія, як священик пригаує то
 іно ловорить Марія і Марія. так нині
 правимся о 8 врано а то священик іздив
 комо Прускавизі на реколекцію бо звітня
 священик то же в нас був зди а воти
 обрідка разом вимисл, так дучаю і як
 не тиши як то з що писати. Марійка

Рисунок 2.

Автобіографія Марії Ціж

Я хочу описати про своє життя,
яке прожила 79р. від початку свого
життя, яке я запам'ятала, моє дитин-
ство було суцільне, бо годувався з та-
тмом без мами, хоча мала я маму, істо-
рія велика зі мною, тато був богач
вдовець а моєма бідна в нього сунулася
та й зисунулася собі мене, обоє не
тільки жили але була одна причина
що тато мав полюбвицю в суєд-
стві, і вона не давала їм жити
поки родичі татові жили все було
добре, родичі казали любі тато
з мамою взяли мою, а тато все
тягнув, а як родичі померали то
мама сказала що я піду від тебе
бо полюбвиця мала доброго бога-
того чоловіка і доньку, а моя мамо
лишилася з дитиною, і щось мамо
лешає тата і його велику гостю
дає

[...]. І вся велика татова родина (їх було 14) стала намовляти маму: „Віддай дитину, не заслужилась ти нічого, то хочай твоя дитина буде мати”. Мама і відписалася [...].

Годував мене тато добре, вбрав мене гарно, водив все до церкви, бо я копія татова [...]. Мав лісів багато, м'яса не бракувало, господарка була, 14 моргів поля, хата велика, стайня, стодола [...].

І навіть попри такі великі статки, батько працював сам і хотів, аби донька все вмiла та мала освіту. В автобіографії згадано:

Ну маю 10 років, тато вліті вполудни взяли мене до стайні: „Будеш сі вчити корову доїти”. Здоїла я трохи по землі, по руках, по ногах. Тато то молоко забрав... Пішов до стрини і сказав: „О, я вже маю господиню, вже корову здоїла” [...]. Як мала 7 років, пішла до школи. Но мені було не вигідно, що я не молочна щось зрані з'їсти. То тато давав мені 5 грош, а там був в тій школі магазин, і я собі все щось купила на павзу. Но вчила мене непогано, іно історію, я не могла собі з неї зробити оповідання.

У цій історії дитинства зруйновано стереотипи щодо суспільних відносин і моральних цінностей на Надсянні (виявляється, не так уже й погано ставилися до цивільних шлюбів, жінок, які народжували невінчаними, байстрюків). Довідуємося про традиції судочинства – дотримання закону і повага до людини незалежно від її статків, про основні засади виховання дітей – любов і праця, про систему шкільної освіти тощо.

Локально-історичний мікросвіт. Цей мікросвіт Марії Ціж – типовий для тисяч українців, яких депортували з рідних земель, – виростає до рівня національної трагедії. Як відомо, депортація українського населення 1944–1947 рр. спричинила втрату цілісного етномовного континууму, внаслідок чого розпорошені надсянські говірки зазнали стрімкого процесу нівеляції. Деякі з них невідворотно втрачені, оскільки знищено їхніх носіїв: наприклад, у с. Павлокома вбито 366 українців, у с. Пискоровичі – майже 200, у с. Березка – майже 200, у с. Малковичі – 145, у с. Бахів – близько 100 осіб та ін. (Середа, 2007, сс. 24–37), а разом із ними втрачена традиційна обрядовість та побутова культура, представлена в мовній площині. Автобіографічні ж записи інформантки проливають світло на кілька історичних фактів.

„**Вирвані з коренем**”. В автобіографії – ностальгійні згадки про край, де народилася:

Ми переселені з Польщі. Перемиська Кальварія. Десь коло трьох кілометрів з нашої Макови до Кальварії. У нас дуже гарна сторона, курортне місце. Гори, вода, ріка Вігор, камінь, ліси. У нас ще поля були врожайні. Все родилося добре...

Далі емоційно, однак залучаючи факти, оповідає типову для Надсяння історію про депортацію, поневірвання в дорозі та облаштування на новому місці:

В сорок п'ятім році нас виганяють з наших сіл і їдемо. Де – ніхто не знає, де їдемо. Вигнали нас, як псів, без совісти. Прийшло польське військо і виганяють: „За дві години щоби вас ту не було”. Але мало всего – презирають, що кладеш на віз. І що добре, то не твоє, а їх [...]. Як нас вигнали на друге село, то нас не впустили за границю, бо ще не було декоментів. Цілий тиждень стояли будами на другім селі [...]. А ми перед переселенням перетерпіли немало. Треба було служити і Богові, ще і сатані. Хлопи не спали, пільнували вночі, бо чуєш: ту стріл, ту стріл. Но як ми переїхали кордон, то нам здавалося, що тут вже буде легше. Мали ми документи на Тарнопіль. А то люди говорять, що там був дуже фронт і все збите. А ми тоді рішили їхати, а де – не знаємо, іно не в Тарнопіль. Їдемо через один Самбір, через другий, а як заїдемо в село, то так, як ублава. Люди розбіглися по хатах, просять їсти, то худобі соломи. А ту вже врано на будах мороз, дітей позавивають, а самі коло воза замерзають. Настав день, так, як ті цигани їдуть, а де і що – Бог оден знає [...]. Переїхали Самбір, но я так тих всіх міст не знаю, а котрі пам'ятаю, то пишу: Дрогобич, Жидачів, Ходорів, Лукавці. Ще десь дальше не пам'ятаю. А мало десь по дорозі осталися, бо маленькі діти. Ну ми звітам декотрі вернулися. Ми лічно були в Роздолі, бо там десь недалеко було село Гранкі-Кути і там була гуральна. Там ми ходили за брагою. Зима, зимно, ні чим палити, ні що зварити. Не знаю, що там було, що на полі замерзла ріпа. Богато поля було засіяно, то ми з ножами ходили ту ріпу дерти, бо хоча тій корові. А там було багато переселенців з наших сусідських сіл, але вони приїхали вліті. Ну і пожили ми десь більше місяця, а нас не хочуть приписати, бо документа наші на Тарнопіль. Поїхав мій батько з двома чоловіками на кордон і переписали. Сказали де, а ми вже переїхали в село Грімне. І так 20 грудня ту ми приїхали [...]. Не можу описати, яка радість нас тут чекала, бо у нас величезні ліси (Турниця), в нас дуже великі будинки, все з підлогою, стайні,

стодоли. Поле у нас іще добре родилося, бо дальше у гори, то там все було маленьке. Так приїхали ми ту 20 грудня, а з Святого села, коло Перемишля, вони приїхали перед жнивами, як полякі виїхали. То вони щось іще позбирали, хоча паші накопили, а ми перший день по жebraх, бо їсти хочеться і корова ревить. Приїхали 3 родини до одної хати, що не було куди й лягти. Пішли по сусідах соломи жebraти, бо треба ті діти хоча положити спати [...].

Але іще хочу сказати, що тут нас нетепло прияли, бо всіх призивали боїками, ніби боїкі ходять головою по землі. Так ми перший день кинулися по жebraх, бо їсти хотілося, а мій батько сів і плаче: „Я ту вмиру і по жebraх не піду”. А я говорю: „Тато, а я іду, бо їсти хочу” [...].

Так ми ту сорок шостого року панували. Ні запалити чим, ні зварити що. І жий, як хочеш. Нас іще спасло, що ту сусідка не мала корови, то взяла від нас зимувати, а вліті буде молоко, то і нам щось дасть. Отак наш любимий брат висвободив нас. І донині він нас не хоче покинути – так нас любить. Ну що ж, за все Богові дякуймо. Не раз собі те все нагадую, і так мені хотілося то написати, може, хоча попаде якомусь із переселенців, бо він повіри ту подію, яку ми пережили.

„Висвободителі”: історія повторюється і сьогодні. Найбільше негативних емоцій в інформантки викликають *висвободителі* – „рускі”, які „приїшли в сороковому році”, нахабні злодії, богоненависники:

А тоді наш висвободитель панував. Брав людей по стодолах, возили кірати, молотили зерно і все машинами вивозили. Не пам’ятаю, чи то було два роки. Вже тата скинули з голови, бо тато бугач, а вибрали молодого музиканта, щоби в піст грав співи, концерти, танці. А люди боялися Бога, а іще більше того злого духа, бо зараз карали – то політика, то Сибір.

Врізаються у свідомість слова, актуальні й сьогодні: *„Вернувся той висвободитель. Висвободив від всего”*. Для „ма(о)скалів” Марія Ціж не добирає слів, називаючи їх „злий дух”, „сатана”, водночас згадує відому радянську катівню в Саліні³:

³ Саліна – урочище й колишня соляна шахта в Старосамбірському районі Львівської області поблизу села Солянуватка, що біля Добромилля. В урочищі Саліна на території солеварного заводу в перші дні радянсько-німецької війни (1941 р.) органи НКВС перед відступом стратили понад три з половиною тисячі людей.

Як москаль втівав, то всіх урядовців ловив і до Добромиля, до Суліни. Священика нашого зловили і кинули зверху на землю. Пізніше викинули на машину, і там вже яма була в Добромилю, під верх тих трупів. І його замурдували, бо викололи очі, пальці поламили, вуха відрізали.

„Між трьох вогнів”. Марії Ціж випало жити в час глобальних історичних подій, коли часто змінювалася влада, розпадалися одні держави і повставали інші. І тільки людина, попри трагедії особисті й національні, знаходила сили, хоч, як згадує, „було життя страшне”:

Так скінчився німець, назад вернувся той висвободитель... То вже була невтримана година. А ту бандирівці. Шо ми визнали всякої біди! Заказали хлопам до армії не іти. Ну як то зробити? Ту як не підеш, то родичам буде Сибір, а підеш – кара від наших бандирівців. Двом Богам служи. Но мучилися, як могли. Так жили – що день, то гірший страх [...].

Прийшли облавці, то люди великий страх переносили. В нас великі ліси (Турниця), бандерівців багато, то треба було варити їсти. Дівчата варили їсти і возили до ліса. Возили коновками, тими, що молоко возили на молочарню. Збирали по людях продукти. А у нашій хаті були в коморі склад всі продукти. Пам’ятаю, в коморі і ялівка зарізана, і свиня, мід, мука і цукір. І що ж нас чекало на кождім кроці – мўка і Сибір. А я мала чотирнайцятий рік. То такі, як ми, тримали стійку. Чотири на всі чотири сторони села були наказані, як ту стійку тримати. А як іде якийсь солдат чи ублава, то до одної хати дати знати, бо вони зараз утікали до ліса. І таке страхіття ми переживали.

Мовний мікросвіт. Порівняльний аналіз усних та писемних текстів Марії Ціж засвідчив збереження багатьох фонетичних, морфологічних, лексичних ознак надсянського говору (пор. статті про надсянський говір (Гриценко, 2004, с. 388; Хомчак, 2020)) саме в живому мовленні.

У фонетиці фіксуємо:

1) перезвук [a] > [e] (у ненаголошеній позиції [i]) після м’яких і шиплячих: *покрéйе*, *ч’існiк*, *чéл’ід’*, *Кáс’i*, *закол’iдувати*, *дéс’iт’* та ін.; 2) перехід голосного [o] в ненаголошеній позиції в [y]: *зулоўнiй*, *куровáй*, *бугáчка*, *кулiска* та ін.; 3) ствердіння приголосних перед [i], якщо *i* < *o, а також в іменниках на -цiйа: *стiй*, *пóтiм*, *тiл’ко*, *квасiўка*, *стацiйа*, *реколéкцiйа*; 4) вимова голосного [и] у звукосполученнях *ги* (*ти*), *ки*, *хи* як *г’i*(*т’i*), *к’i*, *х’i*: *йалiнк’i*, *лан’ц’ужк’i*, *помáдк’i*, *пирог’i*, *пампух’i* та ін.;

5) перехід голосного [e] в [a] перед наступним [p] (спорадично): *Тарноп'іл'* та ін.; 6) перехід приголосного [в] перед глухими в [х], [ф]: *хпаў, х пйиц, х пóли, хпустіти, ф колыску, фпáсти, фсе* та ін., а перед сонорними – у [г], [г]: *г млин'і* та ін.; 7) перехід приголосного [л] в [ў] у кінці складу і слова: *віўка, г'іўка, стіў* та ін.; 8) відсутність м'якості приголосного [p]: *борáк, вичéра* та ін.; 9) кінцевий твердий [ц] у суфіксі -ец-: *селéдец, в'інец, тáneц* та ін.; 10) відсутність м'якості приголосних [с], [ц] у суфіксах -ськ-, -цьк-: *Бабіцкóв'і, Русецкóв'і, Нов'ін'скиї, цигán'скиї, пán'скиї, бугáцкиї* та ін.; 11) поява протетичного приголосного [в]: *вóпов'ід'і, вор'ішоқ, востáтний, вуженітис'і, вурожáї, вухóта* та ін.; 12) відсутність подовження м'яких приголосних в іменниках с. р.: *в'ис'іл'а, страх'ім'а, перепит'á*; 13) вживання [e] на місці [o] після м'яких та шиплячих приголосних: *не́гу, женáттиї, сéмиї, шéсттиї* та ін.

Морфологічні ознаки: 1) закінчення -ом в орудному відмінкові однини іменників та займенників: *хто хт'іў сиб'і так ліжком брáти; то ч'існик із том стру́ц'ом; за том кúт'ом бу́ли пампух'і; йак йа біла д'іўком/д'іўком молодóйу, з том г'іл'ом, над кулі́ском, п'ід мойóm халу́пом, тáто з мáмом, с'в'ічéном водóm крóp'ит; за мно́м хлóпц'і* та ін.; 2) нестягнені форми прикметників, займенників, числівників: *воно́ такóйе самóйе мáйже біло; пéршойе пеклі; дрúг'іўі так'і сам'іўі под'ібн'іўі; і воно́ такóйе вигл'идáйе дúже лáднойе; дрúгойе йе рíба* та ін.; 3) усічені форми займенників *йі, йу* (її), *го* (його), *м'і* (мене), *му* (йому), *си* (собі): *йа си посади́ла; не зазіра́ї ми ту; хто ж го перепрóсит'; ой/ два м'і хлóпц'і л'убит з одної́ халу́пи* та ін.; 4) спорадично відсутнє узгодження прикметників, числівників з іменниками: *пéршої бл'úдо, дúже фáйної бл'úдо* та ін.

Засвідчено низку типових для надсянських говірок лексичних діалектизмів: *бúти* 'бути' (*йак йа біла д'іўком, та ї д'іўком молодóйу; воно́ такóйе самóйе мáйже біло, йак тої короваї*); *йуж* (*йуш*) 'вже' (*йуж така не будеш, йак іс' біла мала; то йуж йе трéтойе; йа йуж фс'і перерахувáла*), *халу́па* 'хата' (*рúж'і мойі, рúж'і п'ід мойóm халу́пом; два м'і хлóпц'і л'убит з одної́ халу́пи*).

Водночас не виявлено таких типових мовних ознак, характерних для Надсяння, як: 1) вживання інфінітивного дієслівного суфікса [ті] (*гадáтї, дрозжáтї, зап'іра́тї, гúздратіс'е, бázтратї, мел'дува́тїс'е* та ін.); 2) вживання [і] замість літературного [и]: *вік'інути, в'іс'іти, д'ітіна, ск'ідáти, сук'іра* та ін.; 3) наявність голосного [ы] в наголошеній та ненаголошеній позиціях (*выгарáйи, господы́н'а, гувóрыт, оды́н, просы́ти, прыне́сти, сын, убы́чáї, шы́ти* та ін.); 4) занепад голосних [e], [o] між приголосними (у деяких говірках): *вни, дéрво, корва́ї, майне́з, пірг'и, фсердіну, червік'і* та ін.; 5) збереження другого повноголосся (у південній частині ареалу): *ўмерéти, п'ітперéти, терéти* та ін.; 6) утворення здрібнєлих форм

іменників із допомогою суфікса *-оїк-* (*в'інóїко, д'івчатóїко, мат'інóїка, шл'убóїко*); 7) архаїчні форми на *-ове* в називному відмінкові множини іменників: *дружбóве, сватóве, старостóве* та ін.; 8) архаїчні форми двоїни: *дв'і ж'інц'і, дв'і л'єнт'і, дв'і годін'і, дв'і бритв'ан'ц'і, штіри л'ітр'і, три курóв'і* та ін.; 9) вживання суфікса *-ка(ї)* у прислівниках: *тамдйїка, типérка(ї)* та ін.; 10) вживання прийменника *без* у значенні *через*: *без в'ікно садїти, без тої кожух перескáкнути, без тої кривїї тáнец, без стїї переходїти, йшла з вел'он'і без селó, молодїх ведé без цérкву, п'ішли без силó просїти, так без н'іч* та ін.

Зауважмо, однак, що писемні тексти Марії Цїж типових для Надсяння діалектизмів (лексичних, фонетичних чи словотвірних) містять небагато, до прикладу: *замільдуватися, кольонія, кубікі, ублава, учинкі, люрнета, скіпець, стрина, стріл, цукір, пільнувати, покрадаємци, оден, турма, Тарнопіль, будинкі, полякі, тримати стїйку* тощо.

Натомість виявлено в писемних текстах низку росіянізмів, що з'явилися в мовленні Марії Цїж під впливом середовища, у якому опинилася: *охотник, остатися, частушки, тоже, любимий* тощо.

Своєрідним документом історії Макової, звідки родом Марія Цїж, є списки мешканців села, яке було поділено на дві частини – Макова Рустикальна та Макова Колонія⁴. Основний принцип подання прізвищ в обох списках – розселення людей. Про уніфікацію не йдеться, оскільки вміщено різні варіанти (див. рис. 3):

- вуличні прізвища родин⁵ (*Мартини, Паліводові, Панцові, Ковальові, Пляцкові, Гладьові* та ін.);
- антропоніми у формі однини (очевидно, якщо хтось мешкав сам):
 - прізвища: *Буринів, Волошин, Гловач, Двуліт*;
 - імена жінок, яких, за традицією, називали за іменем / прізвиськом чоловіка [чи батька (?)] – *Л. Х.*: *Варварка Стасьова, Старого Віта*;
 - сільські імена з прізвищами: *Доличин Юсько, Ковальчикова Ціма, Комців Васько, Міхаліна Глинчакова*;
 - імена / прізвища, які супроводжують ремарки – загальні назви: *дяк Бала, Зельман жид, Ютку жид, дікова Наталька*.

⁴ За статистичними даними В. Кубійовича (див. Кубійович, 1983/2007), станом на 1 січня 1939 р. у с. Макова Рустикальна проживало 550 осіб, з яких 430 – українців, у селі Макова Колонія – 310 осіб, з яких лише 90 українців, натомість 200 осіб – німці.

⁵ Перевірити статус – офіційні прізвища чи вуличні – можна тільки за архівними документами.

Рисунок 3.

Список мешканців Макової

Рустикасьна.

Якимови котко	Гікова Наталка
Зеленських	Варварка Стасів
Дос. Таранца Дос.	Домініка
Толод мжеда.	Нізовських
Телавка	Телюкові
Жокозіко	середиминів
Дек. Брала.	срізикові
Штушур жид	Кожукові соїні
Шевнишин Стефан	Туніові
Зусьвіничові	Кожів Васко
Зельман жид	Кожів Павло
Жтжу жид.	Градоуратові, Ганка
Лосьякові	Старого Вітя
- Марієнови	До Кошарів озюрко
Спунуїчові	Кошарів другий
Ривакові	Триуові
Стасові	Теладьові
Волошин	Лискиєві

У списку мешканців Макової Колонії прізвища мають в основному українсько-польське походження (*Копкові, Мудрові, Бахурскові, Бабіцкові, Бубнові, Нівінський*), за винятком небагатьох німецьких (до прикладу, *Кохові*), незважаючи на те що більшість мешканців цієї частини села – німці.

Список антропонімів села Макової засвідчив мовні особливості, характерні для надсянських говірок: для творення прізвищ чи прізвиськ, а також прізвищ синів / доньок використано суфікси присвійних прикметників *-ів, -ов, -ин*, а також прикметникові суфікси *-ук-, -ск-, -зк-* із твердими приголосними *ц, с, з* (*Янковсківі, Русецкові*). Антропоніми також репрезентують такі надсянські риси, як: „укання” (*Ютку, Яську, Юску*), вживання *і* замість літературного *и* та перезвук [а] > [е] (у ненаголошеній позиції [і]) після м’яких і шиплячих (*Міхаліна, Касі, Паліводові*) тощо.

Етнокультурний мікросвіт – імовірно, найбагатший із-поміж усіх інших „вимірів” Марії Ціж, оскільки вміщує знання про родинну та календарну обрядовість надсянського села.

До прикладу, до нас дійшла детальна розповідь про традиційні страви Святого вечора, а також послідовність їхнього споживання:

Струцл'а

П'ізн'іше так: п'ершої бл'удо, м'ало б'ути дван'аїц'і ўс'оґо. П'ершоїе неклі, ми неклі струцл'і, назив'алос'і струцл'а, ўа м'іўу і пл'ести. Хоч р'ізн'і б'іли л'іта: б'іли і петл'ован'і, а б'ули так'і, шо б'іли і разов'ійі. На ж'орнах. Ыак б'іла б'іда, то не б'іло шо г' млин'і мол'оти, но мол'оли, ўак ў нас каз'али, на ж'орнах. Пшениц'у на пирог'і і на памтух'і мол'оли на ж'орнах сиров'у, бо вона м'ала с'в'ітлойі, б'ілен'койі, а ўак зо с'ушинойі пшениц'і, вона с'і ск'орше мол'ола, але вона м'ала ж'об'утої. То ўже не б'уло так'ойе. Так, неклі струцл'і, кл'али ту на ст'іў одна на др'угу м'аком пос'іпанійі, два. І то так: во ўе струцл'а одна, п'ізн'іше плет'ес'і так'а сам'а др'уга і ту с'і тим ўайічком тр'ошка пом'азуўе, би вона с'і ўидн'а др'угої ч'ет'іла. І даўў ўа др'угу, но вона не д'уже г'р'уба, бо вона п'ізн'іше нарост'айе, і даўў одну на др'угу ту, бо ч'етверо с'і плет'е. І п'ізн'іше так, ўа зр'обл'у так три п'ал'ц'і (показує). Ыа клад'у ў в'оду п'ершиї раз, ўа так, бо на тих струцл'ах ўе. І ўа ту, п'ізн'іше зноў ту, ту і ту. І вон'о так'ойе вигл'ид'айе д'уже л'аднойе. Так но по три фсе: ту ўе три, ту ўе три, ту ўе три. То ўе так'і струцл'і.

Пл'ацок	А на вичэру ми тих струцл'іў не ч'іпаімо, но печэс'і так 'іі пл'ацок не дўже висок 'іі, жобіі тóго не чіпа́ти, но тоі пл'ацок посі́плес'і ма́ком, і то йэ́ст на вичэру. Там с'і покрэ́е... Так 'і самі́і, з тóго само́го к'іста, іно́ не берэ́мо то́йі струцл'і, но жи тоі пл'ацок і то вичэ́р'іімо.
Ч'існік	Зачіна́йісі пл'ацок і ч'існік. То йе пэ́ршоі бл'ўдо ч'існік, там сіл', тоі ч'існік. Фсе ка́жут, жиби́ там благосло́віти, би биў здо́ровіи там. Р'ізни так 'і в'ірш'і до н'óго.
Рі́ба (селéдец)	Дру́гоіе йе ри́ба. Йе і с'іл'óтка, ни так, мо́же, хтос' не мав з б'ідних, але старáлис'і на ту Вичэ́ру купу́вати. І так, шоб бу́ла і жа́рена і бу́ла чи селéдец, чи ри́ба там йака́с', перева́жно селéдец. То бу́ло дру́гіі.
Квасі́ўка	Трэ́тій ў нас вари́ли квасі́ўка... Квасі́ўка то йэст з бо́чки квас ква́шеніі, ми йо́го розрабл'і́ймо, бо в'ін йе дўже к'іслиі, до ўкúсу. І ў нас л'ісі́ дўже, в нас бу́ли гри́бі. Гри́бі ми сиб'і́ в'ідва́руймо там на ма́чинку, п'ізн'іши ми крэ́ймо. А ми накрэ́йели, а там до то́йі квасі́ўк'и дава́ли кавáлочок ц'в'іклóвого борака́, шоби в'ін буў чирво́ніі, бо то б'іліі, би в'ін биў на прикрасу. І то, і тих губ'іў накрэ́йели, йак ўже квасі́ўка йе готóва, і ми до тóго, до то́йі квасі́ўки дава́ли. Дўже фа́йноі блўдо! Не трéба чекáти с'в'ат, но наварі́ти коли-нибу́д'. То бу́ло, то йуж йе трéтоіе.
Капу́ста к'ісла з горóхом	Четвэ́рте – капу́ста то́же к'ісла з горóхом. Горóх розко́лоченіі. То обоўязко́во мýс'іло бу́ти. То ў нас хоч не хочут фс'і́ йісти, але по ліз'ц'і́ фс'і́ мýсит попрóбувати, і йа мýшу вари́ти.
Ма́чка з гри́б'іў Пирог'і́ з капу́сти, пирог'і́ з бу́л'б'іў	За капу́стом йде ма́чка з гри́б'іў, і йде пирог'і́ з капу́сти, і пирог'і́ з бу́л'б'іў. З капу́сти дайэ́с'і до тóго гречáнойі то. То с'і так фс'о́ п'іджа́рит, дўже фа́йні йе тоті́ ва́рені. То тоті́ з капу́сти. Капу́сту в'ідвару́, фа́йно пос'ічу́, бо вона́ йе гру́ба, ві́кручу, п'ізн'іше дайу́ запáренойі грéчки і цибу́л'ки там на во́ліви ўжа́ренііі. І цибу́л'ка не дўже би йі́ там бу́ло ві́дно, така́ но, жобі́ біла жо́ўта, і тотó фс'о́, і пэ́рц'у́. То йе дўже фа́йне.
Го́луц'і́ з бу́л'би	За пирогáми, за губáми йе го́луц'і́. Го́луц'і́ з бу́л'би, та́йяк ў нас вари́ли го́луц'і́ з бу́л'би, бо то йе фс'о́ на п'існо.

Кут'а	За голуци'ами йе кут'а. Кут'а ў нас була густá, áле ў Гр'імн'і роб'ит на р'ідко, і мин'і с'і та густá не подобáйе. Р'ідкá вонá фáйна, знáйите, так соб'і на лiжску набирéте, а д'іти фсе йно копáлис'і, абi там до тóго мáку, до тóго р'ідкóго с'і... А тут такá тиениц'и. Ў нас багáто пчóлiў бiло і мéду, но йа йно л'убл'у з мáком і з вор'іхами.
Пампух'і	Но за том кут'ом бiли пампух'і. До пампух'іў обоўйазкóво зó сливóк робiли, но повiдло с'і не називáло, но мармул'áда с'і називáла. Так мiшу казáти, йак тоi. Робiли так'е з слиўк'іў тоi, дусiли і робiли тоту мармул'áду. Ту і пеклóс'і пл'áцок з тóйi мармул'áди, а слиўк'і дiже пáхли... І ту слиўку, тоту мармул'áду ше давáли ў тоi пампух, так, робiли пампух'і з тим.
Йушка зó сáдовiни	Йушка зó сáдовiни, зó сухóйi сáдовiни, обоўйазкóво мáло бiти. То фс'о вiйшло дванáйц'ит'. То м'iй чолов'ік-неб'ішчик так тотó фс'о рахувáў. Йа кáжу: „Но би с не перерахувáў, би не бiло б'іл'ше”. То такá ў нас бiла стрáва... А то називáли йушка. Йа так говору, йак ў нас називáли. Так, обоўйазкóво то мiс'іло бiти, йа нáв'ит' і типér соб'і йáпка сушилá, і там но би хот' бiло дéс'ит' сливóк. Но слиўком дiже пáхне тим дiмом, тим фс'ім.

В усному мовленні інформантки фіксуємо низку обрядових діалектних назв:

- **трибул'áнк'і** ‘короткі пісні, які виконують як у будні, так і на різних етапах весілля (перепою, перевезення приданого, весільного частування тощо)’: *Та йа так'іх трибул'áнк'іў багáто знáйу. То так'і р'ізні розмайiт'і корóтк'і п'існ'і;*
- **коровáй** ‘весільний хліб нареченого’; **настiл'ник** ‘весільний хліб нареченої’: *Куровáй буў і настiл'ник. То настiл'ник в'ід молодóйi, а куровáй в'ід молодóго. І вони так йакос' то мiн'iли. А то лишiли ту на стол'і, а тоi забрáли ту... Вонó такóйе самóйе мáйже бiло, йак тоi коровáй... [А різки на коровáй були? – Л. Х.] Були. Оi, зáраз скáжу. Во такá завилiка р'iзка (показує), áли вонá мiс'iла мáти три тотi. Йа ше ўдóма і свóйiм пиклá. Три. Брáли т'iсто такé і так то скрúчували. Так крутiли, крутiли, обвивáли. То дiже гáрної бiло. То х пийцу гóд'і бiло спечi. То дел'ікáтно мiс'iли пхáти. Бо положiти таквó (показує), – вонó фсьо пристáне. То такво на патéл'н'у клáли на пов'ит'у, би вонó с'і так... Но настiл'ник, пéўно,*

но ни моў тих р'ізк'іў. А вот маїжи то самé, інó ни моў тих р'ізк'іў. То така р'іжніц'і біла, шо то короваї, а шо тотóї. І то сі старáли господін'і, жиби там, знайите, йáкос' там гáрно то фс'о вїишло, абї там ўсиридин'і. То би жобóутиї, а то трóха солóдж'її, бо абї с'ї молодїїї л'убїли;

- **ф'їг'а** ‘прикраса з тіста на короваї’: *Пóтїм наўкóла тóго... То робїли так'ї ф'їг'ї, називáли. Йїднó стóрону ф'їга тотá, а дрóга – тотá ф'їга. Наўкóла тóго, короваїу, з т'їста такóго самóго, йак і то бїло;*
- **свáшини** ‘повесільний етап, який відбувався в найближчу недїлю після весїлля’: *Ў нид'їл'у йшли, називáли свáшини. То такбó: йак йуж ту молодá йи, то йуж рóдич'ї йї прихóд'ит і ту вонї ту забáву... То свáшини називáйт. На дрóгу нид'їл'у;*
- **чел'їдник'и** ‘сукупність жїнок, які під час весїлля допомагають кум'їстрїні готувати, подавати весільні страви’: *То тотї фс'ї помагáйт, то так'ї чел'їдник'и кóло нїї. А тотóї но йїднá кум'їстрїна;*
- **вóсух** ‘хлїб, який використовують у рїзних родинних обрядах’: *Йа йуш казáла, пиклі ў нас, ту називáйт петéл'ники, а ў нас – вóсух. І вóсух'їў напиклі на в'їс'їл'ї. [Як використовували восухи? – Л. Х.] Ну та йак? Крэйали на ст'їў, но не називáли там хл'їб, йак ту ў Гр'їмн'ї називáют „патéл'ник”, а ў нас називáли „вóсух”. Ми с'ї сам'ї стр'їмно, шо то бóло за вóсух, áле так називáли, і ми так говорим. Йак вонá приходїла зо шл'ўбу, і так'ї два патéл'ник'и йї клáли (патéл'ники – то вóсухи називáли) на тої, і вонá так тримáла, і так наокóла столá три разї ходїла, а молодїї за н'ом.*

Зауважмо, що деякі з наведених слів в інших надсянських говірках не фіксуємо (*свáшини, трибул'áнк'ї, чел'їдник'и*), однак більшість обрядових назв є типовими для надсянських говірок, зокрема для південного ареалу.

Лексема *ф'їга* – утворений усїченням основи дериват полонїзму *ф'їглик* (< пол. *figiel* ‘витівка, жарт, пустощі’ (ПУС, т. 1, с. 248; ЕСУМ, т. 6, с. 94–95)), пор. *Так'її во, так'її кручєнійї тотї ф'їг'ї/так'ї покручєні//ну і там барв'їнком помайїли* (Передїльниця); *Короваї, а навэрха ф'їглик'и* (Прилбичі).

На півночі Надсяння (у мовленні депортованих із Радимна) фіксуємо інше значення – ‘рїзновид весільного печива’: *Ф'їгї пеклі малéн'к'ї з т'їста... Так'ї крутїли малéн'к'ї, йак т'їсточка. Вонó так'é бóло обкручєне, йак ф'їга... І то розк'їдáла д'їт'ам, бо д'їти с'ї дóуже т'їшили* (Радимно).

У багатьох діалектах південно-західного нарїччя лексеми *ф'їга* та *ф'їглик* функціують зі значенням ‘витівка, жарт, пустощі’: бойк. *фїгель*

‘витівка’ (Он., т. 2, с. 330), гуц. *філі* ‘жарти’, *філ’ір* ‘жартівник’, *філ’ірка* ‘жартівниця’, *філювати* ‘жартувати’ (Піпаш, с. 207), лемк. *фіглі* ‘жарти’, *філювати* ‘жартувати’, *фігляр* ‘жартівник’ (Бігуняк & Гойсак, 38), *фітель* ‘витівка, пустоші, фокус, жарт’ (Пиртей, с. 320), марм. *філ’і* ‘жарти’ (Горбач 1997а, с. 317), пд.бук.-гуц. *філ’і* ‘дурнички, пустоші’ (Горбач 1997б, с. 226).

Обрядовий весільний хліб у мовленні Марії Ціж диференційовано залежно від статі учасника обряду, як і в багатьох говірках південного ареалу Надсяння, пор. назви: *коровái* (Серакисьці), *настїл’ник* (Дзвиняч Долішній, Квасинина, Княжпіль, Ліщовате, Макова, Передільниця, Старява, Трушевичі) зі значенням ‘весільний хліб нареченої’ та *коровái* (Дзвиняч Долішній, Квасинина, Княжпіль, Ліщовате, Макова, Передільниця, Старява, Трушевичі), *настїл’ник* (Серакисьці) – ‘весільний хліб нареченого’. Записи надсянського весілля першої половини ХІХ ст. фіксують слово *настїл’ник* у значенні ‘весільний хліб, із яким свекруха зустрічає невістку’: *На то виходит свикроха, в кожуху, баранами до гори оберненим, тримаючи на голові два осухи, которії молодій на голову кладе, потому накриваюся обі бальцьом і так вкритії входят до свїтлиці і там обертаються три рази [...], а хліби кладут на столі, і для того зовуться тії осухи „Настїльниками”* (Лозинський, 1835/1992, сс. 150–151). Окрім цього, *настїл’ник* та *коровái* відрізняються оздобленням: *Настїл’ник биў прџосто гладџн’к’її, там вірџоби трџоха порџбіли. А корџвái – то біла р’їзка, обвџенена тимивџ, їаблуками прикрџашена* (Трушевичі); *Д’їучина мала кџсу на тџму настїл’нику, а хлџпец так’ї три р’їзк’ї, а наверхџ їапка трџїе, бо трџїц’а* (Княжпіль).

Лексикографічні джерела наводять слово *настїл’ник* зі значенням ‘скатертина’ (Гр., т. 2, с. 524; СУМ, т. 5, с. 201; також Шило, с. 18; ГЧЗ, с. 29); пор. також: бойк. ‘хліб, який під час Різдва лежить на столі’ (Он., т. 1, с. 477), лемк. *с’т’їл’ник* ‘великий обрядовий хліб’ (Глібчук, с. 174), а також поліс. *настїльник* ‘хліб, який мати нареченого тримає в руках, повідомляючи батьків дівчини про те, що прийдуть свати від її сина’ (Сидорук, 1962, с. 177).

Слово *вџсух* на позначення обрядового хліба засвідчено в сучасних надсянських говірках (*Хто м’їз, то пеклі там, їак’їс’ пир’їз, нав’їт’ хл’їб, їак називáiли вџсух’ї. Хл’їб так’її вџсух, то так’її хл’їб крџглиї. Пеклі їдџма і носїли пџред в’їс’їл’ам* (Годині)), а також у праці Йосипа Лозинського від ХІХ ст.: *Як тії пісни відсџпївають, виносит старџста домовий горївку і осухи со сирџм, чим молода всі дївчата частує* (Лозинський, 1835/1992, с. 73). В українському діалектному просторі фіксуємо слово *вџсух* із дещо відмінною семантикою: зх.поліс. *џсух* ‘перша відрїзана від паляниці скибка’ (Аркушин, т. 2, с. 18), наддністр. *вџсух* ‘пирїг із гречаною кашею’ (Шило, с. 83) та ін.

Обрядово марковане в говірці села Макова слово *чел'адник'и* – дериват лексеми *челядь* (<псл. *čel'adъ*, утворене від **čelъ* (укр. *чоло*) за допомогою збірного суфікса *-jadъ* (ЕСУМ, т. 6, сс. 292–293), який фіксують лексикографічні джерела поза обрядовим контекстом: *челядник* ‘слуга’ (Гр., т. 4, с. 450), *челядін* ‘чоловік, член родини, домочадець’ (Он., т. 2, с. 365), *чильядник* ‘чоловік, робітниця, член родини, домочадець’ (Он., т. 2, с. 368).

Похідне від слова *сват* (<псл. **svat* виводять від **svojat-*, утвореного від займенникової основи *svo-*, *sve-*, і пов'язують із *свій* (ЕСУМ, т. 5, с. 187) – *сва́шину* ‘повесільний обряд’ в інших говірках Надсяння не фіксуємо, однак виявлено його в наддістрянській говірці містечка Миколаїв, що на Львівщині (ЗА), а також у лемківській говірці с. Бартне: *swaszczynы* ‘якийсь звичай, пов'язаний зі шлюбом (?)’ (Rieger, с. 193).

Фольклорний мікросвіт. Обрядових пісень Марія Ціж пам'ятає небагато. Це традиційні для надсянського весілля пісні, які виконують: – **під час благословення наречених до шлюбу** (зафіксовано також на півдні Надсяння в селах Квасинина, Княжпіль, Серакісьці):

Ої, зацвіли ф'їял'он'к'и
П'онад гаї.
Ч'огос' т'об'ї, Марис'ун'у,
Т'ак'їй жал'.
Ої, жал' м'ен'ї мамун'ен'к'и
Р'іднойі,
Та бо йа с'а забирайу
В'ід нейі.

– **коли наречені повертаються додому після шлюбу** (різні варіанти цієї обрядової пісні фіксуємо в багатьох населених пунктах Надсяння):

В'їди, м'ат'інко,
Прив'ітаї своїє дит'ятко.
Чи в'ірн'ен'ко шл'уб б'рали,
Чи в'ірн'ен'ко прис'аг'али?

Однак найбільше Марія Ціж знає коротких пісень, які виконують і в будні, і під час весілля (пор. рис. 4):

Мам'ун'у, мам'ун'у, нед'ол'а, нед'ол'а:
К'ажут' ми мол'оти, йак йа пр'їїду з п'ол'а.

К'ажут' ми мол'оти, кур'ови дой'ти.
Йак же ми не м'айут' р'учен'к'ї бол'їти?

Рисунок 4.

Фрагмент співанок Марії Ціж

співанокки під порогом.

✓ іще ти такою не виділа ані не смичкала
 1. води мамі перед дзвоню двері закривала
 Х ой ти дайте мити ти дайте їсти
 ти і прийде під порог на тубілку
 їсти.

✓ 1. Ой не бійся Трицю, тобі зле не буде.
 Х покажесь до Ціжів межі добрі люди.

2. Межі добрі люди на добру свитрошу
 ✓ буде ти варити кашу з горохови.

3. Ходить Трицю на дитурку, тій і там
 Х погуз, він на поганого там не покажуз.

4. Я у свої мамі вигуляла яма.
 Х а в гузої рівно чуєти не вима.

5. Я у свої мамі мушко си тила
 1 а в гузої буду води си тусила.

6. Я у свої мамі дридну ложку їла
 Х а в гузої буду кашу си їла.

7. Я у свої мамі ну воду з горняткою
 Х вона мені каже повоши дитятко.

8. А в гузої мамі з двома коновками
 Х вона іще каже що тую ногами.

9. Божесе ти мій Божесе на що я роджена
 такий світ весолий а я засмужена.

10. Такий світ весолий так музичі грають
 а мене біднячку слези обмивають.

11. Висока горонько нащо ся горужи
 ладнає дівчиночку нащо ся маєужи.

На город'ї ма́чка, купа́ла с'ї ка́чка.
Бе́р'їт', хло́пц'ї, б'ї́дну,
Бе́р'їт', хло́пц'ї, б'ї́дну,
Наї сиді́т буга́чка...

Фольклорні тексти Марії Ціж є цінним матеріалом для подальших наукових студій і діалектологів, і фольклористів, адже більшості співанок – „трибулянок”, записаних від Марії Ціж, не зафіксовано на інших теренах Надсяння.

Пропоноване дослідження – лише фрагмент майже втраченого, однак унікального світу тисяч депортованих і розпорошених по різних краях виселених із Надсяння. Щиро сподіваюся, що цей матеріал слугуватиме поштовхом для дослідження багатогранної духовної спадщини носіїв надсянських говірок як на прикладі окремих людей, так і етнокультурного регіону загалом.

Скорочення назв говорів української мови

бойк. – бойківський
гуц. – гуцульський
зх.поліс. – західнополіський
лемк. – лемківський
марм. – мармароський
наддністр. – наддністрянський
поліс. – поліський
пд.бук. – південнобуковинський

БІБЛІОГРАФІЯ

Джерела

- Аркушин – Аркушин, Г. (2000). *Словник західнополіських говірок* (Т. 1–2). РВВ „Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки.
- Transliteration:** Arkushyn, H. (2000). *Slovnnyk zakhidnopoliskykh hovirok* (Т. 1–2). RVV „Veza” Volynskoho derzavnoho universytetu im. Lesi Ukrainku.
- Бігуняк & Гойсак – Бігуняк, А., & Гойсак О. *Лемківський словничок*. <http://lemko.org/lemko/slovnnyk.html>.
- Transliteration:** Bihuniak, A., & Hoisak O. *Lemkivskyi slovnnychok*. <http://lemko.org/lemko/slovnnyk.html>.
- Глібчук – Глібчук, Н. (Упор.). (2005). *Українські говірки південно-західного наріччя: тексти*.
- Transliteration:** Hlibchuk, N. (Komp.). (2005). *Ukrainski hovirky pivdenno-zakhidnoho narichchia: teksty*.

- Горбач, О. (1997а). Мармароська говірка й діалектний словник с. Поляни над р. Русковою (Румунія). В О. Горбач, *Зібрані статті: Історія мови. Діалектологія. Лексикологія*, 8 (сс. 276–323).
- Translitteracja:** Horbach, O. (1997). Marmaroska hovirka y diialektnyi slovnyk s. Poliany nad r. Ruskovoju (Rumuniia). W O. Horbach, *Zibrani statti: Istoriia movy. Diialektolohiia. Leksykolohiia*, 8 (ss. 276–323).
- Горбач, О. (1997б). Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник с. Бродина, пов. Радівці (Румунія). В О. Горбач, *Зібрані статті: Історія мови. Діалектологія. Лексикологія*, 8 (сс. 136–238).
- Translitteracja:** Horbach O. (1997). Pivdenbukovynska hutsulska hovirka i diialektnyi slovnyk s. Brodyna, pov. Radivtsi (Rumuniia). W O. Horbach, *Zibrani statti: Istoriia movy. Diialektolohiia. Leksykolohiia*, 8 (ss. 136–238).
- Гр. – Грінченко, Б. (Ред.). (1907–1909/1996–1997). *Словарь української мови* (Т. 1–4). (Оригінальна робота опублікована 1907–1909).
- Translitteracja:** Hrinchenko, B. (Red.). (1907–1909/1996–1997). *Slovar ukrainskoi movy* (Т. 1–4). (Oryginalna praca opublikowana 1907–1909)
- ГЧЗ – Гриценко, П. (Упор.). (1996). *Говірки Чорнобильської зони: тексти*. Довіра.
- Translitteracja:** Hrytsenko, P. (Komp.). (1996). *Hovirky Chornobylskoi zony: teksty. Dovira*.
- ЕСУМ – Мельничук, О. (Ред.). (1982–2006). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–6). Наукова думка.
- Translitteracja:** Melnychuk, O. (Red.). (1982–2006). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (Т. 1–6). Naukova dumka.
- Лозинський – Лозинський, Й. (1835/1992). *Українське весілля*. Наукова думка. (Оригінальна робота опублікована 1835).
- Translitteracja:** Lozynskiy, Y. (1835/1992). *Ukrainske vesillia*. Naukova dumka. (Oryhinalna robota opublikovana 1835).
- Он. – Онишкевич, М. Й. (1984). *Словник бойківських говірок* (Т. 1–2).
- Translitteracja:** Onyshkevych, M. Y. (1984). *Slovnyk boikivskykh hovirok* (Т. 1–2).
- Пиртей – Пиртей, П. С. (2004). *Короткий словник лемківських говірок*. Сіверсія МВ.
- Translitteracja:** Pyrtei, P. S. (2004). *Korotkyi slovnyk lemktivskykh hovirok. Siversiia MV*.
- Піпаш – Піпаш, Ю., & Галас, Б. (2005). *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*. Ужгородський національний університет.
- Translitteracja:** Pipash, Yu., & Halas, B. (2005). *Materialy do slovnyka hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti)*. Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet.
- ПУС – Генсьорський, А. І., Гумецька, Л. Л. (Ред.), & Керницький, І. М. (1958–1960). *Польсько-український словник* (Т. 1–2). Видавництво АН УРСР.
- Translitteracja:** Hensorskyi, A. I., Humetska, L. L. (Red.), & Kernytskyi, I. M. (1958–1960). *Polsko-ukrainskyi slovnyk* (Т. 1–2). Vydavnytstvo AN URSR.

СУМ – Білодід, І. (Ред.). (1970–1980). *Словник української мови* (Т. 1–11). Наукова думка.

Transliteracja: Bilodid, I. (Red.). (1970–1980). *Slovnuk ukrainkoii movy* (Т. 1–11). Naukova dumka.

Шило – Шило, Г. (2008). *Надністрянський регіональний словник*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Transliteracja: Shylo, H. (2008). *Naddnistrjanskiy regionalnyi slovnyk*. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.

Rieger – Rieger, J. (2016). *Mały słownik lemkowski wsi Bartne, opracowany głównie na podstawie nagrań Małgorzaty Słoń-Nowaczek*. Zakład Graficzny UW.

Література

Гриценко, П. (2004). Надсянський говір. В В. Русанівський, & О. Тараненко, (Ред.), (2000). *Українська мова. Енциклопедія* (с. 388). Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

Transliteracja: Hrytsenko, P. (2004). Nadsjanskyi hovir. W V. Rusanivskyi, & O. Taranenko, (Red.). (2000). *Ukrainska mova. Entsyklopediia* (s. 388). Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana.

Кубійович, В. (1983/2007). *Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1.1.1939*. Наутилус. (Оригінальна робота опублікована 1983).

Transliteracja: Kubiiovych, V. (1983/2007). *Etnichni hrupy pivdennozakhidnoi Ukrainy (Halychyny) na 1.1.1939*. Nautilus. (Oryhinalna robota opublikovana 1983).

Середа, В. (2007). Злочин і реалії примирення та взаємопрощення. В *Українці Зakerзоння: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та спогади з нагоди 60-річчя депортації автохтонних українців з Польщі* (сс. 24–37).

Transliteracja: Sereda, V. (2007). Zlochyn i realii prymyrennia ta vzaiemoproshchennia. W *Ukrainci Zakerzonnia: mater. materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii ta spohady z nahody 60-richchia deportatsii avtokhtonnykh ukrainsiv z Polshchi* (ss. 24–37).

Сидорук, І. (1962). Поліське весілля села Любязь („Льбєзь”) над Прип'яттю. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*, 169.

Transliteracja: Sydoruk, I. (1962). Poliske vesillia sela Liubiaz („Lbiez”) nad Prypiattiu. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*, 169.

Хомчак, Л. (2020). Надсянський говір. *Енциклопедія Сучасної України*. НАН України, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-70759>.

Transliteracja: Khomchak, L. (2020). Nadsjanskyi hovir. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. NAN Ukrainy, Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. <https://esu.com.ua/article-70759>.

Microworlds of the Deported from Sian Region

This article describes the microworlds (personal, linguistic, local-historical, ethnocultural, folklore) of M. Tsihz, who was deported from Sian Region. The research is based on interviews and folklore recordings conducted in the winter of 2008, as well as written texts by M. Tsihz, including her autobiography from 2009, a correspondence (letters and greeting cards), folk songs, and a list of residents of the village of Makova.

In the form of numerous microtexts, the local-historical world of Maria Tsihz is represented, which is typical for thousands of deportees from Sian Region and reflects the national tragedy of Ukrainians.

In the informant's speech, characteristic phonetic, morphological, and lexical features of Sian dialect have been identified, as well as the transformation of the dialect under the influence of linguistic and extralinguistic factors. Ethnocultural world of M. Tsihz is full of knowledge about family rituals (wedding, childbirth, funerals) as well as calendar related customs of the Sian Region village. Folklore world is represented by short songs called *trybulianky*.

Keywords: deportation, Sian Region, village of Makova, Sian dialect, phonetic features, morphological features, lexical features, lexical and semantic features.